

Demografický přechod, populační růst a demografické stárnutí - souvislosti a vývojové kontexty na regionální úrovni

Abstrakt

Tato práce si klade za cíl prozkoumat korelace načasování a tempa demografického přechodu s načasováním a tempem stárnutí na regionální úrovni v Česku. Zároveň přispívá k pochopení klíčových faktorů a vývoje demografického přechodu, konkrétně poklesu úmrtnosti a plodnosti, a spojit ji s procesem stárnutí populace. Stárnutí je všeobecně přijímáno jako důsledek demografického přechodu, nicméně existuje řada studií, které mezi těmito procesy podrobněji zkoumají vzájemné vztahy. Největší výzva spočívá v obtížnosti porovnání historických a aktuálních dat, zejména v důsledku změn ve správním členění v letech 1868–2017. Analýza trendů úmrtnosti a plodnosti tedy nutně vyžadovala detailní přepočtení dat. Analýza byla provedena na úrovni okresů – statistické jednotky se stavem k roku 2011. Přepočtu dat předcházela rekonstrukce map historických okresů a odhad počtu obyvatel pro intercenzální období. Data byla následně přepočtena za použití prostorových překryvů v GIS a databázových operací jak pro populační, tak pro vitální statistiky. Po tomto kroku následovala analýza dat. Byl analyzován vývoj úmrtnosti a plodnosti. Okresy byly seskupeny podle načasování a tempa demografického přechodu, ale také podle nástupu a tempa stárnutí s cílem identifikovat jejich podobnosti a rozdíly. V kapitole stárnutí byly analyzovány věkové struktury (0–14, 15–64, 65+) a index závislosti starších osob. Pro pochopení příčin stárnutí populace byly vztahy mezi demografickým přechodem a stárnutím určeny s použitím korelací a lineární regresní analýzy. Výsledky ukazují zejména na těsnou vazbu mezi geografickou polohou a demografickým přechodem a stárnutím, a také na snižování rozdílů mezi okresy směrem do současnosti. Výzvou pro výzkum byly také změny věkové struktury po druhé světové válce, jejichž dopad na výsledky jsme se však snažili minimalizovat selekcí okresů, které nevykazovaly zásadní změny ve věkové struktuře. Korelace mezi demografickým přechodem a stárnutím ukázala méně výrazné vztahy mezi délkou demografického přechodu a rychlostí stárnutí a nástupem demografického přechodu, a podílem obyvatel ve věku 65+ na počátečních fázích stárnutí populace. Hlavní přínosy tohoto výzkumu souvisí s originální metodikou rekalkulace dlouhých časových řad napříč několikerými reformami v administrativním členění země, a také s výsledky souvisejícími s vazbami mezi demografickým přechodem a stárnutím.

Klíčová slova: demografický přechod, pokles porodnosti, stárnutí populace, přepočtení dat, korelace, okresy, Česko